Wpływ „ Poranków Muzycznych”
na rozwój dzieci niepełnosprawnych

mamisy
dźwiękoterapia

Ewelina Boesche-Kopczyńska
Akademia Muzyczna im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy

WPŁYW „PORANKÓW MUZYCZNYCH" NA ROZWÓJ DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Wybrany przeze mnie temat: Wpływ „Poranków Muzycznych" na rozwój dzieci niepełnosprawnych, rozpocznę od krótkiej charakterystyki audycji nazwanych takim tytułem.

„Poranki Muzyczne" powstały z inicjatywy wykładowców Wydziału Wychowania Muzycznego, obecnie Wydziału Dyrygentury Chóralnej i Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej w Bydgoszczy. Początkowo prowadzone były przez studentów IV i V roku wyżej wymienionego wydziału i spełniały rolę praktyk pedagogicznych dla studentów niższych lat. Obecnie prowadzone są przez absolwentki Wydziału Dyrygentury Chóralnej i Edukacji Muzycznej, tj. przeze mnie i Honoratę Glaza, a biorący w nich udział studenci realizują program praktyk pedagogicznych. Te cyklicznie powtarzające się spotkania z muzyką gromadzą co miesiąc około 150 „małych melomanów". Nasze audycje odbywają się w Sali Koncertowej Akademii Muzycznej, co daje możliwość wprowadzania dzieci w koncertowy nastrój a jednocześnie poprzez sposób prowadzenia audycji pozwala im poczuć bliskość muzyki i czynnie w niej uczestniczyć.

Przez siedem lat istnienia audycji zapoznałyśmy słuchaczy z szeroką gamą piosenek, zabaw muzyczno-ruchowych, zwyczajów i pieśni ludowych. Biorące udział w spotkaniach dzieci w wieku od 3 do 8 lat poznały instrumenty wchodzące w skład orkiestry symfonicznej, instrumentarium Orffa, stroje, tańce i obrzędy ludowe, odbyły muzyczną wycieczkę po Polsce i różnych krajach świata oraz zapoznały się z sylwetkami i twórczością wielkich kompozytorów. Te kilka lat pracy nad przygotowywaniem i prowadzeniem omawianych spotkań muzycznych daje obecnie możliwość konstruowania coraz bardziej celowego programu, który okazuje się, ma zadawalać odbiorców we wciąż poszerzającym się przedziale wiekowym (obecnie nawet od 1,5 roku do 10 lat).

Nasze spotkania (opinia wysunięta na podstawie pisemnych i ustnych podziękowań rodziców) spełniają dotąd oczekiwania słuchaczy a nawet ciekawią przybywających na „Poranki Muzyczne" rodziców dzieci. Po analizie zachowań naszych stałych bywalców planowane na rok cykle spotkań budujemy tak, by różne grupy wiekowe mogły znaleźć w nich coś dla siebie. I tak, najmłodsze dzieci dzięki tym spotkaniom mają możliwość poznawania i wykonywania głosem prostych melodii, rytmicznego

poruszania się przy muzyce, kształtowania nawyków koncentracji uwagi słuchowej i wzrokowej, a także gromadzenia nowych wrażeń i spostrzeżeń słuchowych. Dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym mają możliwość poznania szerokiego repertuaru piosenek, wykonywanego w czasie audycji z akompaniamentem i bez, ruchu w rytm muzyki, poznawania i rozróżniania barw instrumentów, rozmów z nami o słuchanej muzyce i wyrażania swojego stosunku do niej. Dzieci te mogą ponadto korzystać z różnych form aktywności muzycznej. Znając prawidłowości rozwoju muzycznego dziecka, mamy świadomość wielkości ciążącej na nas odpowiedzialności. Odpowiedzialność ta dotyczy wieku uczestniczących w naszych spotkaniach dzieci. Etap ich rozwoju uznawany jest bowiem za najważniejszy dla kształtowania podstawowych umiejętności i nawyków spostrzeżeniowych w procesie myślenia i komunikowania się z otoczeniem. Wiek między 3. a 7. rokiem życia uznaje się również za najważniejszy dla rozwoju słuchu muzycznego oraz umiejętności posługiwania się głosem w intonowaniu melodii, piosenek i swobodnej improwizacji. Dziecko w wieku 5 lat łatwo przyswaja sobie proste melodie, rodzimy język muzyczny, regularnie powtarzające się rytmy oraz konsonansowe współbrzmienia. Od naszych audycji, które często są jedyną formą kontaktu z żywą muzyką, zależy zasób doświadczeń dziecka i jego dalszy stosunek do sztuki. Sposób prowadzenia spotkań, przekazywane w nich treści, materiał zadań i dobór repertuaru powinny zezwalać na swobodne poznawanie bogatego świata muzyki oraz pobudzać inwencję twórczą dziecka i kontynuować jego zainteresowanie muzyką. Zdajemy sobie sprawę z tego, iż spotykamy się z dziećmi dość rzadko, tj. każdego roku tylko osiem razy (od października do maja, raz w miesiącu). Staramy się utrzymać jednak stały kontakt z naszymi słuchaczami przez proponowane im zadania domowe. Zadania te łączą dzielące spotkania, co naszym zdaniem daje możliwość tworzenia rocznych, tematycznie związanych cykli.

W przypadku „Poranków Muzycznych" indywidualny kontakt z dzieckiem przy pełnej widowni jest niemożliwy. Staramy się zatem, tak budować scenariusze audycji, by każde dziecko czuło się na „Poranku" zauważone i spełnione. Lata obserwacji nauczyły nas gromadzenia takiego materiału muzycznego, by dzieci różne wiekowo, wywodzące się z różnych środowisk a nawet różnych kultur miały jednakową możliwość czynnego uczestnictwa w spotkaniach. Bardzo pomocni są rodzice dzieci, którzy dzielą się z nami swoimi spostrzeżeniami, odczuciami i refleksjami, co stwarza możliwość odpowiedniego ukierunkowywania programów i poruszania takich problemów muzycznych, które interesują „małych" odbiorców. Aby te dotąd żywe i cieszące się wielkim powodzeniem audycje muzyczne dla dzieci i rodziców były wciąż celowe i potrzebne, korzystamy również z porad metodycznych doświadczonych pedagogów – praktyków, a wypowiadane przez nich opinie traktujemy jako motywację do stawiania czoła nowym wyzwaniom. Powtórzę tu za K. Lewandowską: „[...] Pedagogika muzyczna z jednej strony jest niezbędna, żeby nauczyć rozumieć, utrwalić dotychczasowe nawyki słuchowe lub je poszerzyć, z drugiej jednak strony musi zachęcać do przełamywania sztucznych gustów, aby nie zagroziła nam nuda jednego kanonu piękna, lecz urzekała ciągła „wędrówka po nieznanym" [...]"[1].

Po pięciu latach spotkań z dziećmi do władz uczelni dotarły sygnały o potrzebie rozszerzenia audycji o dużą grupę słuchaczy, którą miały stanowić dzieci niepełnosprawne. Cieszyłyśmy się z tego, że to co robimy okazuje się potrzebne, ale jednocześnie poczułyśmy lęk, czy sprostamy trudnemu przecież zadaniu edukacji artystycznej dzieci chorych. Pierwsze zapoznawcze spotkanie rozwiało nasze wątpliwości, zrozumiałyśmy, że dzieci te wyjątkowo potrzebują kontaktu z muzyką i zdrowymi rówieśnikami. Zdecydowałyśmy wówczas powołać do życia kolejne audycje, audycje integracyjne, które odbywają się już trzeci rok i cieszą się zainteresowaniem coraz większych grup dzieci niepełnosprawnych.

Spotkania te zaliczyć można do zajęć muzykoterapii grupowej. Niezgodna z założeniami tego rodzaju zajęć jest niemożność przeprowadzenia odpowiedniego doboru grupy oraz zbyt duża ilość osób biorących udział w spotkaniach. Naszym słuchaczom, wśród których są osoby z bardzo różnymi zaburzeniami, np. dzieci z niedowładami i porażeniami, z zaburzeniami mowy, z wczesnodziecięcym autyzmem, opóźnieniami rozwoju, uszkodzeniami mózgu, nerwicami, defektami fragmentarycznymi, dzieci niewidzące i niedosłyszące, proponujemy aktywny udział w grach, zabawach, ćwiczeniach muzyczno-ruchowych, śpiewie, grze na instrumentach, tańcu. Zwrócenie się tych dzieci w stronę sztuki oraz stworzony im kontakt z muzyką zaspokaja rodzącą się tęsknotę dzieci za światem pełnym marzeń, uczuć i przeżyć, zwiększa wrażliwość emocjonalną oraz ułatwia zmianę postaw i zachowania. Motywem, który przemówił za wprowadzeniem zajęć integracyjnych był fakt, iż muzyka jest lekiem mogącym mieć powszechne zastosowanie i lekiem nie przynoszącym negatywnych skutków ubocznych. Kontakt z nią jest przeżyciem przyjemnym i wytwarza u słuchacza pozytywne przyzwyczajenia, pozwala na stosunkowo łatwe dotarcie i poznanie świata przeżyć pacjenta. Z danych eksperymentalnych i z praktyki muzykoterapeutycznej wynika, powtórzę za J. Wierszyłowskim, „[...] że muzyka może zmieniać stan aktywności systemu nerwowego, wywoływać określone zmiany w czynnościach całego organizmu, może zmieniać napięcie mięśni, przyspieszać przemianę materii, zmieniać szybkość krążenia krwi, obniżać próg wrażliwości zmysłów, wpływać na wewnętrzne wydzielanie, na siłę i szybkość pulsu, modyfikować oddychanie. Muzyka pozwala pacjentowi poznać i przeżyć rzeczywistość niedostępną poznaniu rozumowemu, gdyż najłatwiej dociera do podświadomości [...]"[2]. W praktyce muzykoterapeutycznej, tak jest też w przypadku „Poranków Muzycznych", często wykorzystuje się elementy współczesnych systemów wychowania muzycznego trzech twórców: Orffa, Dalcroze'a i Kodaly'a. Wszyscy trzej, jak twierdzi M. Przychodzińska-Kaciczak, stworzyli programy, których celem jest wychowanie dla muzyki i przez muzykę. Przyczynili się też do zrozumienia, jak kontakt dziecka z muzyką wpływa na jego osobowość. Orff położył nacisk na twórczość i muzykowanie dziecięce, Dalcroze wyeksponował w swym programie ruch, natomiast Kodaly podkreślił wpływ

[1] K. Lewandowska, *Muzykoterapia dziecięca*, Gdańsk 1996, s. 40.
[2] Za: K. Lewandowska, *Muzykoterapia dziecięca*, Gdańsk 1996, s. 4.

intensywnego programu wychowania muzycznego na sprawność czynności umysłowych. Audycje nasze, składające się z połączenia różnych form wychowania muzycznego i wykorzystujące wymienione wyżej współczesne systemy wychowania muzycznego, mają pomóc w korekcji zaburzonych funkcji, w usuwaniu napięć psychofizycznych, stymulacji w warunkach ograniczonego dostępu do bodźców oraz dostarczać pozytywnych przeżyć. Wprowadzane ćwiczenia i zabawy mają spowodować poprawę samopoczucia i nastroju dzieci, usunąć lęki, pobudzić wyobraźnię.

Preferowaną formą wychowania muzycznego, ze względów praktycznych i z powodu swej wyjątkowej skuteczności, jest śpiew. Potwierdza się tu opinia Schwabego, iż leczenie śpiewem jest metodą najważniejszą w muzykoterapii grupowej. Za tą metodą przemawia również fakt, iż każdy człowiek posiada pewne wrodzone zdolności do śpiewania. W terapii śpiewem „[...] chodzi o to, by dać chorym możność wyśpiewania się, aby pobudzić, czy zrekonstruować sferę emocjonalną, by współdźwięczeć z piosenką w smutku, tęsknocie, czy radości [...]"[3]. Do tego celu wykorzystujemy (w tym roku ze względu na temat cyklu: „Albo mi zanućcie, albo mi zagrajcie") pieśni ludowe, ale także proste śpiewanki, kanony, pieśni artystyczne. Duże znaczenie ma wykorzystywana w naszych spotkaniach choreoterapia. Wprowadzamy w czasie audycji polskie tańce narodowe, regionalne, ćwiczenia muzyczno-ruchowe i zabawy rytmiczne. Ruch ma wpłynąć na poprawę sprawności fizycznej słuchaczy, koncentrację ich uwagi, umożliwić angażowanie analizatora ruchowego, słuchowego, wzrokowego i dotykowego, a ponadto dostarczyć wyjątkowych przeżyć estetycznych. Ogromne znaczenie w rozwoju naszych „pacjentów" ma wykorzystywana w czasie audycji gra na instrumentach perkusyjnych. Dzieci mają możliwość tworzenia krótkich ilustracji muzycznych oraz czynnego uczestnictwa w akompaniowaniu do piosenki. Te przeżycia mają spowodować otwarcie się dzieci, bliższe poznanie muzyki, a także rozbudzić chęć coraz większego angażowania się w realizację proponowanych zabaw. Ćwiczenia na instrumentach mają zainteresować dzieci dźwiękiem, a także dostarczyć wrażeń dotykowych i słuchowych. Celem wszystkich naszych spotkań jest usuwanie u dzieci bezużytecznych nawyków i nauczenie ich wykonywania czynności pożytecznych oraz zmniejszenie zależności tych dzieci od innych osób.

Nasze audycje są dowodem na to, że zajęcia muzyczno-ruchowe ze śpiewem, grą na instrumentach i słuchaniem muzyki (ta forma również występuje w czasie audycji) silnie oddziałują na słuchaczy, ożywiają dzieci, dostarczają im pozytywnych wrażeń, a także ułatwiają i wspierają rehabilitację (większość uczestników audycji korzysta z rehabilitacji medycznej).

Podsumowując rozważania na temat wpływu „Poranków Muzycznych" na rozwój dzieci niepełnosprawnych, muszę podkreślić fakt, że prowadzone przez nas audycje muzyczne nie są typowymi zajęciami terapeutycznymi, ale odgrywają dużą rolę wspierającą i motywującą do działania zarówno przychodzące dzieci, jak i ich rodziców. Swoimi autorskimi spotkaniami chcemy pomóc w przywracaniu, poprawianiu i utrzymywaniu zdrowia fizycznego i psychicznego „naszych" dzieci. Pomaga

[3] Za: *Ibidem*, s. 54.

nam w tym wspaniały środek leczniczy, jakim jest muzyka. Jej części: rytm, melodia, wysokość, metrum, dynamika, nastrój, tempo mają ogromną moc, zdolną do wywoływania stymulacji sensorycznej. Wielu terapeutów wykorzystuje muzykę, ponieważ ułatwia ona kontakt z osobami, z którymi wszelki kontakt był niemożliwy, ułatwia ekspresję, dostarcza okazji do przeżyć, wzmacnia i utrzymuje dobre relacje między chorym a innymi osobami, rozwija świadomość własnej osoby i otoczenia, poprawia funkcjonowanie, stwarza dobre samopoczucie, pobudza do samodzielnego życia. Dowodem na to, że nasze „Poranki" choć w części spełniają te terapeutyczne zadania, niech będzie treść podziękowania opiekuna jednej z uczestniczących w spotkaniach grup dzieci niepełnosprawnych: „Zarząd Oddziału Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w Bydgoszczy składa serdeczne podziękowanie za zorganizowanie i prowadzenie Poranków Muzycznych (Integracyjnych) dla naszych dzieci. Poranki te cieszą się wielkim zainteresowaniem dzieci niepełnosprawnych i ich rodziców, czego dowodem są ich wypowiedzi, oczekiwanie oraz znaczna frekwencja. Na uwagę zasługuje doskonałe przygotowanie imprez oraz merytoryczne ich prowadzenie. W Porankach uczestniczą dzieci z mózgowym porażeniem, zespołem Downa oraz innymi uszkodzeniami. Mimo różnicy wieku i sposobu pojmowania naszych dzieci uczestniczą one aktywnie w prowadzonych przez Panią Porankach".